

N:o 14.

Af Herr Wallenberg: Om tillägg till 1 § i 16 kap. Ärfdebalken, m. m.

Ett numera föråldradt undantag från tillämpningen af principen om den lika arfsrätten kvarstår ännu i fideikommiss-stiftelsen. Rättigheten att stifta fideikommiss blef först lagstadgad genom 1686 års testamentsstadga, hvars 5 § föreskrifver: »Att de förordnanden och vilkor, som i testamenten gjorda äro, böra såväl af den, som testamentet först bekommit, som dess efterkommande, uti hvad generation och led den vore, obrottsligen och allt framgent till alla stycken efterleivas, och att för den skull i kraft deraf hvarjom och enom är tillåtligt att göra till sin familjs heder och konservation och i andra tillfällen en perpetuel förordning, att barn eller andra icke skola hafva makt något testamenteradt gods, hus, fruktbart kapital eller juveler att dela, förminska eller förstöra, utan man efter man låta sig nöja med den årliga deraf flytande nyttan. Och skulle en eller annan af efterkommande fela eller göra emot testators föreskrifna vilkor, bör densamma så anses, som testamentet föreskrifver, hafvandes ingen större makt, och rättighet uti ett konditioneradt testamente, än sjelfva vilkoren innehålla och förmåla.»

Familjefideikommissers stiftande hade visserligen förut egt rum, men fideikommiss-stiftelser till förmån för testamentsgifvarens släkt började hos oss icke förekomma i allmännare bruk förrän ridderskapet och adeln, dels såsom ett helt riksstånd vunnit ett gifvet och mäktigt politiskt inflytande, dels sjelf kommit till insigt deraf att, för upprätthållande af detta politiska inflytande, nödvändigt vore att större jordpossessioner fästes fortfarande vid de adliga släakterna. Man började inse, att, för bibehållande af politisk öfvervigt, stödet af materiella resurser erfordrades, och att rikedomens skänkte sjelfständighet, och man fann uti familjfideikommisset ett lämpligt medel att kunna bibehålla en större förmögenhet i en familjemedlems hand. Fideikommiss-stiftelser af denna art började derföre att komma i bruk, när erfarenheten redan visat, att de släkter, hvilka genom rika förlänningar af kronan kommit i besittning af betydliga jordegendomar, lupo fara att se sin

makt och sitt inflytande minskas, i samma mån som deras jordegendomar vid arfskiften gingo till delning. Sedan reduktionen försvagat adelns betydelse, blef af vigt att på detta sätt kunna gifva adliga släkter sjelfständighet och inflytande. Genom 1686 års testamentsstadga fick således en hvar frihet att till sin familjs konservation göra en perpetuel förordning, d. v. s. ett förordnande, hvars vilkor skulle för beständigt lända till efter rättelse, angående viss egendom, hvilken skulle odelad och oförminskad, i enlighet med de i förordnandet stadgade vilkor, öfvergå från en innehafvare till en annan, med inskränkning af innehafvarens rätt till bruk och nyttjanderätt, men icke till fri dispositionsrätt. I 1734 års lag Ärdabalken 16 kap. 1 §, infördes rättighet att göra testamente med eller utan vilkor, och ansågs således rättigheten att stifta fideikommiss bibehållen i sin största utsträckning, utan att några föreskrifter gäfvos om någon slags kontroll, att blifvande testamentstagare fullgjorde de i fideikommiss-stiftelsen stadgade föreskrifter eller gjorda förutsättningar, att egendomen skulle användas till familjens heder och konservation.

Fideikommiss-stiftelsernas menliga inverkan såväl på jordegendomens ändamålsenliga skötsel som på sjelfva familjeförhållandena, der den förstföddes ställning var egnad att väcka afund och split emellan syskon, föranledde, att vid 1809 och 1810 års riksdag gjorde sig den åsigt gällande, att det ur statsekonomisk synpunkt var olämpligt att fasta egendomen kunde komma att samlas på få händer, hvadan Riksdagen beslöt den begränsning, som innehålles i Kongl. förordningen den 27 April 1810, enligt hvilken testator ej kan, hvad fast egendom angår, om vilkoren för dess förvaltning eller innehafvande sträcka förordnandet längre än till förste emottagarens och dess makas lifstid, eller om eganderätten vidare än till utnämmande af testaments- eller gåfvotagarens nästa efterträdare, uti hvilken sistnämnda hand fastigheten återvinner egenskap af arvejord, hvarmed i alla hänseenden efter allmän lag bör förhållas.

Härmed var början gjord till återställande af den grundsatsen i vår lagstiftning, hvilken aldrig bort derifrån vara utesluten, att individens eganderätt ej kan innefatta rättighet att obetingadt stadga en evigt gällande lag för successionen af fast egendom. I ett land, der samhällsskicket hvilar på lagar, som i sig sjelfva upptaga bestämmelser huruledes de må kunna, när tidsförhållandena sådant kräfva, ändras och förbättras, torde icke, sedan viktiga grundlagsändringar blifvit genomförda, enstaka undantagslagar böra anses i alla tider vara gällande. Grundtanken i sjelfva fideikommiss-stiftelsen har af 1810 års Riksdag blifvit underkänd och afskaffad genom förbud att inrätta nya fideikommiss, grundade på fast egendom. Det jag nu går att föreslå är endast ett fortgående på den väg, som vunnit allmänt gillande och som ligger i ett fullständigt tillämpande af den lika arfsrätten.

Jag har icke för afsigt att söka åvägabringa en hastig öfvergång och vill således icke, att de nu befintliga förhållandena skola genom lagändring rubbas; men jag anser önskvärdt att förekomma det som inträffat i flere andra länder, nemligen att fideikommiss-stiftelserna annullerats med ett penndrag.

Dessa motiv igenfinnas i min vid sistlidne riksdag afgifna motion i ämnet, som jag härmed förnyar, emedan Lag-Utskottet endast såsom grund för sitt afstyrkande anfört: »Utskottet finner icke skäl förekomma till en dylik alltid synnerligen betänklig lagstiftningsåtgärd.»

Jag står deremot fast i den åsigt, att man genom att vidtaga tidsenliga förbättringar och varsamma förändringar säkrast förekommer våldsamma brytningar.

På grund af hvad jag anfört, får jag vördsamt föreslå, att ett sådant tillägg till § 1 i 16 kap. Ärfdabalken införes, hvarigenom bestämmes:

att de familjefideikommiss, som nu finnas, ej komma att längre bibehålla denna sin egenskap än i nu varande innehafvares hand och deras efterföljares, som äro födda senast inom 1885 års utgång, och att fideikommiss erhålla egenskap af arfvejord, när ingen till succession berättigad arfvinge finnes, som blifvit född senast inom 1885 års utgång.

Då det icke kan komma i fråga att återupplifva rättigheten att stifta fideikommiss å fast egendom, så bör det icke heller vidare medgifvas att konsolidera sådana stiftelser, hvilket nu under stundom eger rum genom Konungens tillåtelse att öfverflytta fideikommiss-stiftelser från en eller flere egendommar och hemman till ett eller flere nya fideikommiss. Jag får derföre vördsamt hemställa, det Riksdagen behagade besluta

att i underdånig skrifvelse till Konungen anhålla, det öfverflyttning af fideikommissrätt från jordfastighet till annan jordfastighet icke må hädanefter tillåtas.

Om remiss till Lag Utskottet anhålles vördsamt.

Stockholm den 27 Januari 1883.

A. O. Wallenberg.